

РЕЗЮМЕТА

на научните трудове на доц. д-р Красимира Димитрова Кънева,
след хабилизацията през 1995 г.

I. Самостоятелни монографии и книги

1. Кънева, Кр. (2015). Институционални промени и структурна реформа в земеделските стопанства, Авангард Прима, С., 166 стр., ISBN 978-619-160-478-4

Изследването е посветено на структурните промени и икономическите резултати в земеделските стопанства вследствие на аграрната реформа и прилагането на ОСП на ЕС. В първа глава на основата на Новата институционална теория се анализират институционалните промени и тяхното влияние върху структурната реформа в трансформиращите се икономики. Разглежда се йерархичната структура на институционална организация и съответстващите й организационни форми. Подчертава се ролята на транзакционните разходи за избора на организационна форма. Анализират се критериите за измерване на тяхното равнище и използването им за оценка на ефективността на основните организационни форми в земеделието.

Във втора глава се изследва структурната реформа в земеделските стопанства. Адаптиран е теоретичен модел, чрез който се анализира преразпределението на работната сила и земеделската земя между държавния и частния сектор, след старта на реформата през 1989 г. Динамиката в броя, ИЗП и работната сила в условията на ОСП се изследват чрез сравнителен анализ на обособени за целта четири групи стопанства - дребни, малки, средни и едри. Констатира се, че е налице обща тенденция за намаляване на работната сила, докато броят и ИЗП намалява при дребните и малките стопанства, а нараства при средните и едрите. Темпът на закупуване на собствена земя в средните и едрите стопанства изпреварва този за снабдяване с арендувана земя в резултат на което в страната се установява едро земеползване и едро земевладение.

В трета глава се използва модел на линейното програмиране и производствена функция за определяне на ефективността от използването на земята и работната сила в земеделските стопанства. Установява се, че общата икономическа ефективност е почти изравнена за земеделските производствени кооперации (ЗПК) и стопанствата на физическите лица (ФЛ). В ЗПК с овце, млечни крави и зеленчуци е по-висока, при свинете и трайните насаждения е по-ниска и се доближава до ефективността на стопанствата с полски култури на ФЛ. Чрез индекса за общата продуктивност се прави оценка за изменението в технологията на производство и техническата ефективност на стопанствата в динамика. Налице е регрес в технологията, като тенденцията е към постепенно възстановяване.

Анализира се доходността на стопанствата по юридически статут, специализация и икономически размер на базата на нетния и икономическия доход, получен след приспадане на алтернативните разходи за труд, земя и капитал. Нетният доход нараства в резултат от нарастването на субсидиите по ОСП и ПРСР. Без субсидии резултатите се влошават в сравнение с предприсъединителния период и стопанствата трудно биха преживявали, а трайните насаждения ще работят на загуба. Икономическият доход със субсидии е отрицателна величина в стопанствата със зеленчуци, трайни насаждения и

свине и птици. Помощният характер на значителна част от дребните и малките стопанства обяснява съществуването им, тъй като ако земеделските домакинства разчитат само на дохода от земеделието не биха просъществували.

В четвърта глава, на базата на критерии, основаващи се на институционалната теория се анализира жизнеспособността на ЗПК. Очертани са факторите, които мотивират собствениците на земя и имущество да членуват в кооперациите и факторите, които ги дестабилизира и застрашават тяхното съществуване в перспектива. Подчертава се, че екстензивното монокултурно производство не осигурява необходимата доходност, поради което е наложителна диверсификация, както на земеделските, така и чрез неземеделски дейности. Констатира се, че кооперациите са равнопоставени с останалите икономически субекти по отношение на схемите на ОСП, а държавата не им оказва специална подкрепа. Кооперациите подпомагат социалната и инфраструктурна политика на общините, като оказват подкрепа на местните общности и местните власти, което недостатъчно се отчита. Препоръчва се обучение на земеделските производители и мениджъри в създаване на кооперативна култура и умения за управление на кооперативен бизнес, като предпоставка за преодоляване на управленските проблеми в ПЗК и за прилагане на новите механизми на ОСП 2014-2020, които се базират на кооперирането в различни сфери на аграрния бизнес.

В пета глава са систематизирани основните промени в ОСП 2014-2020 и са разработени варианти за плащанията при схемите за преразпределителни и зелени плащания и плащания за дребни стопани. Изчислен е минималният размер на стопанствата, които ще бъдат засегнати от преразпределителните плащания, намаляването или премахването на субсидиите. Прави се оценка на очакваното въздействие на посочените схеми върху доходите на земеделските стопанства според техния размер и специализация. Дадени са разчети за изменение на нетния доход на дка и средно на стопанство при прилагането на основните изисквания, свързани със зелените плащания: диверсификация на културите, поддържане на постоянно затревени площи и създаване на екологично насочени площи. В най-голяма степен ще бъдат засегнати стопанствата с полски култури, а най-малка степен стопанствата с овце и кози.

2. Кънева, Кр. (2014). Маркетинг и агромаркетинг. Авангард Прима, С., 188 стр., ISBN: 978-619-160-375-6

Разработени са въпросите на класическия маркетинг на потребителски продукти и суровини и на спецификата на агромаркетинга, който макар да се базира на общите изисквания на класическия маркетинг, прилага и други маркетингови инструменти. Възприетият подход на изложение дава възможност за по-ясно разграничаване на фундаменталните въпроси на класическия маркетинг и отличителните характеристики на агромаркетинга. Те се обуславят от естеството на земеделското производство, биологичният характер на земеделските продукти и суровини и спецификата в търсенето и предлагането, породена от наличието на физиологични граници за потребление на продукти със земеделски произход.

В първите три части се разглеждат общите постановки на маркетинговата стратегия, маркетинговия микс и управлението на класическия маркетинг, които в значителна степен са валидни и за агромаркетинга. Четвърта част е посветена на особеностите на агромаркетинга. Акцентът е на спецификата в действието на факторите на маркетинговата среда, избора на аграрните пазари и формирането на маркетинговия микс.

В пета част е представена Общата организация на пазара на земеделски продукти в ЕС, чрез която се осъществява държавното регулиране на аграрните пазари. Разглежда се маркетингът в селския и аграрен туризъм, който по същество е маркетинг на туристически услуги.

3. Kaneva, Kr. (2014). Institutional reform and organizational restructuring of Bulgarian agriculture. Humboldt University, Berlin, German. Avangard Prima, Sofia, 124 pp., ISBN: 978-619-160-377-0

Целта на изследването е да се установи в каква степен опитът на Германия може да допринесе за институционалната реформа и организационно реструктуриране на българското земеделие. Теоретична основа на институционалните промени в трансформиращите се икономики е Новата институционална теория. Институционалните промени се разглеждат като движещи сили на процеса на реструктуриране в селското стопанство. Те могат да се осъществяват като процес на самоорганизация, в резултат от действието на икономическите сили и като процес, повлиян от политиките и групите по интереси. При обяснението на институционални промени могат да бъдат използвани различни теоретични подходи, но в областта на самоорганизацията най-често се използва теорията за транзакционните разходи (transaction costs economics) и теорията за историческата зависимост (historical path dependency), а в политическата сфера се прилага теорията за колективното действие (theory of collective action).

Теоретичните основи на организационното реструктуриране са Нео-класическата теория за фирмата, която се прилага при семейните стопанства и едрите частни ферми и теорията за Работническо-мениджърската фирма, която се счита за приложима при производствените кооперации. И двете теории могат да се разглеждат в светлината на Новата институционална теория.

Проучването на германския опит показва, че Новата институционална теория е била широко използвана за целите на реструктурирането в земеделието. Доказано е, че трансформацията на бившите производствени кооперации в юридически лица е свързано с по-малко транзакционни разходи, отколкото при тяхната ликвидация или преобразуване директно в семейни ферми. Отчетено е наличието на историческа зависимост (обремененост), поради което на бившите производствени кооперации е предоставена възможност директно да се трансформират в нови Регистрирани кооперации. За да се намалят транзакционните разходи свързани с тяхното функциониране са въведени принципи на управление, характерно за корпоративните организации.

В България транзакционните разходи за трансформацията на земеделските стопанства бяха изключително високи поради това, че бившите ТКЗС първо бяха ликвидирани, а след това пререгистрирани в нови кооперации, както и поради доминирането на организационната структура от голям брой дребни стопанства на физически лица. Институционалната среда (маркетинговата и кредитната система) в която се проведе структурната реформа носеше чертите по-скоро на монополната икономика, отколкото на пазарната, което създаде неравнопоставеност при създаването на новите организационни форми. Освен това, България не разполагаше с такава финансова подкрепа като Източна Германия, дори и като други страни от Източна Европа. Уроците от германския опит се отнасят до: политическият консенсус относно реформата, основаващ се на задълбочен анализ с участието на научната общност и избор на икономизиращ разходите вариант; законодателна рамка, осигуряваща развитието на плуралистични организационни форми, в т.ч. регистрирани и нерегистрирани партньорства, чрез които се

постига по-лесно управление на фамилната съсобствена земя и имущество; възможност производствените кооперации да арендуват земя от нечленове; собствениците на земя и дялове от имуществото, които нямат интереси в земеделието са мотивирани да ги продадат на кооперациите, за да се постигне концентрация на земята и капитала и да се осигури по-голямата им стабилност; възстановяване и разширяване на неземеделските дейности на кооперациите, като начин за диверсификация на производството.

II. Самостоятелно участие в колективни монографии

5. Кънева, Кр. (2006). Организационни форми на селския и аграрен туризъм, стр.19-25 - В: Развитие на селски и аграрен туризъм в някои страни на Европа Америка (ред. М. Атанасова), Авангард Прима, С., 80 стр., ISBN: 978-954-323-194-2

Разглеждат се двете основни форми на селски и аграрен туризъм - индивидуална, при която предприемачи предлагат туристически услуги в своята ферма, хотел, къща за гости и пр., и кооперативна, при която индивидуалните предприемачи осъществяват съвместен маркетинг. Посочени са конкретни примери от Италия, Гърция, САЩ и Канада, които имат богат опит и значителни успехи. Целта е да се предостави полезна информация на българските предприемачи за възможностите за диверсификация на местната икономика, като един от приоритетите на Програмата за развитие на селските райони след присъединяването на страната към ЕС.

6. Кънева, Кр. (2002). Структурните фондове на Европейския съюз, стр. 179-184; Предприсъединителни програми на ЕС в страните от Източна Европа, стр. 184-189; Програма САПАРД в България. Приоритетни области и мерки, стр.190-195; Критерии и условия за предоставяне на финансова помощ по Програма САПАРД, стр. 199-203; Административни органи за приложение на Програма САПАРД, стр. 207-208 - В: Обща селскостопанска политика на Европейския съюз (под ред. на А. Симова), Виденов и син, София, 221 стр., ISBN: 954-8319-38-1

Изследвани са структурните фондове на ЕС, чрез които се осигурява финансирането на Общата селскостопанска политика. Разглежда се специалната мярка за развитие на селските райони, която е в основата на създаването и финансирането на предприсъединителната Програма САПАРД в Източно-европейските страни. Анализира се необходимостта от създаването, целите и критериите за прилагане предприсъединителните програми ФАР, САПАРД и ИСПА. По-детайлно се разглеждат условията, приоритетите, мерките и критериите за прилагане на Програма САПАРД в България. Четирите приоритетни области са: *първо*, подобряване на конкурентоспособността на българския аграрен сектор, която се реализира чрез шест мерки; *второ*, интегрирано развитие на селските райони с три мерки; *трето*, развитие на човешките ресурси с една мярка за подобряване на професионалното обучение и *четвърто*, повишаване на равнището на осведоменост за Програма САПАРД с мярката за техническа помощ. Представени са административните органи и техните функции при изпълнението на Програма САПАРД в лицето на МЗГ, Агенция САПАРД и Управителния орган на програмата.

7. **Кънева, Кр. (2001). Кредитни кооперации и земеделска кредитна система, стр.118-140 - В: Кооперацията в българското земеделие (ред. М. Михайлов). Институт по кооперативно дело, Акад. изд. Аграрен Университет в Пловдив, 160 стр.**

Разглеждат се основните характеристики на държавната, смесената и кооперативната кредитна система. Анализират се функциите, източниците на средства и финансовото състояние на изградените в страната кредитни кооперации. Предлага се изграждането на тристепенна земеделската кредитна система, като на локално равнище функционират кредитните кооперации, чийто брой и функции следва да се разширят. На регионално равнище кредитните кооперации могат да се обединяват в кооперативни (популярни) банки, а на национално се създава централна банка, която е държавна или държавно-кооперативна. Това би улеснило работата на Държавен фонд „Земеделие”, тъй като специализираната банка ще провежда неговата политика.

8. **Кънева, Кр. (2000). Германският опит в преустройството на земеделските стопанства и възможности за приложението му у нас, стр. 78-96 - В: Кооперирането на земеделските производители - предпоставка за успешно развитие на земеделието в страната (ред. М. Атанасова), МЗГ - Национална служба за съвети в земеделието, С. 116 стр., ISBN: 954-8639-04-1**

Акцентира се на модела за преобразуване на производствените кооперации в бившата Източна Германия и за разпореждането с одържавената земя. Най-същественото в немския опит е неограничената отговорност на ръководствата на кооперативите. За да се получи по-справедливо разпределение на риска, дяловите вноски (рисковия капитал) на членовете се повишават. В резултат, броят на членовете намалява, тъй като не всички могат или са склонни да внесат високите встъпителни вноски. Напускането на членовете не застрашава стабилността на поземления фонд на кооперациите, тъй като те наемат земя от държавата или закупуват собствена. Законодателството позволява ръководството да освобождава работници, в т.ч. членове на кооперациите, което води до съществено намаляване на работната сила и повишаване на ефективността на производството. Държавата отпуска субсидии за преквалификация на работната сила, за изграждане на индивидуални земеделски стопанства и за облекчаване на лихвения процент за юридическите лица. Приватизацията на одържавената земя се извършва при различни условия за отделните категории лица - бивши собственици, активни фермери или арендатори. Сред основните изисквания за закупуване на държавна земя е тя да е арендувана в продължение на 12 г. и да съставлява под 50% от размера на фермата. На тази база се правят следните препоръки за България: ограничаване на членството в кооперациите; закупуване на земя, собственост на кооперацията; оптимизиране на размера; въвеждане на ограничения при продажба на държавна земя.

9. **Kaneva, Kr. (2007): The Restructuring and Efficiency of Bulgarian Agriculture, pp.391- 424 - In: Beckmann, Volker und Konrad Hagedorn (Eds.): Institutional Change in Agriculture and Natural Resources, Vol. 26, Beckmann, Volker and Konrad Hagedorn (eds) Understanding Agricultural Transition. Institutional Change and Economic Performance in a Comparative Perspective. Aachen: Shaker, Berlin, 2007, 495 pp., ISBN: 978-3-8322-4795-9**

Изследва се развитието на производствените кооперации и фамилените стопанства в прехода от планова към пазарна икономика. Прилагането на линейния модел “Анализ

с обхват на данни” дава емпирични доказателства за неефективното използване на земята и работната сила в земеделските стопанства. Най-общо, фамилените стопанства имат по-висока ефективност от кооперациите в растениевъдните стопанства, но пониска при млечното говедовъдство. Преобладаващата част от стопанствата работят при „нарастващи икономии от мащаба”, което означава че техният размер е под оптималния, за да функционират ефективно. Част от стопанствата, предимно с полски култури, имат по-голям от оптималния размер, което води до преразход на ресурси и понижаване на ефективността.

III. Колективни монографии

10. **Kaneva, Kr. and M. Anastasova-Chopeva (2008). Agricultural and Rural Development in Bulgaria, pp. 191-212 – In: Jerzy Bański and Maria Bednarek (Eds.): Contemporary changes of Agriculture in East-Central Europe, *Institute of Geography and Spatial Organization, Rural Studies, Warsaw, 2008, Vol.15, 227 pp., ISBN: 978-83-924797-6-5***

Разглежда се общата икономическа ситуация в България и мястото на земеделието в националната икономика. Посочени са данни за реструктурирането и използването на земеделската земя, като се отчита намалението на размера ѝ във всички категории, с изключение на маслодайните култури. Значително намалява обемът на основните земеделски продукти, което се отразява негативно на договорените с ЕС квоти за производство. Представени са основните характеристики на двуполюсния модел на новите организационни форми в земеделието. На базата на показатели за демографските процеси, заетостта и равнището на доходите на селските домакинства е очертана неблагоприятната тенденция в социално-икономическото развитие на шестте района на планиране в страната.

11. **Kaneva, Kr. and V.Beckmann (2001): Agricultural Producer's Cooperatives in Bulgaria: how they look, behave and perform - In: Mattas, K., I. Karagiannis und K. Galanopoulos (Eds.). Problems and Prospects of Balkan Agriculture in a Restructuring Environment, Thessaloniki: Ziti Publisher, 77-84, ISBN: 960-431-757-1**

В изследването се прави оценка на влиянието на различните групови интереси върху стратегията на земеделските производствени кооперации. Акцентът е върху двойствената функция на членовете и мениджърите, която детерминира максимизирането на заетостта и ниско равнище на патронажните плащания (рента и дивиденди). За оценка на ефективността се използва линейният модел „Анализ с обхват на данни”. Установява се, че кооперациите имат сравнително ниска техническа ефективност, но доста висока ефективност от мащаба. Изключение правят много едрите и много дребните стопанства, чиято ефективност от мащаба е ниска поради нерационалния размер.

12. **Kaneva, Kr. and M. Mihailov (1996). Problems and perspectives related to the Integration of Bulgaria into the European Union, pp. 114-121- In: Somai, Miklos (Ed.) Adjustment of Agricultural Policies of Central and Eastern European Countries: Budapest Inst. for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences, 230 pp. ISBN: 963 301 289 9**

Очертават се основните проблеми на асоциирането на България в ЕС в областта на земеделието и се прави оценка на ползите и рисковете за двете страни. Макар да не се очакват ползи от присъединяването на Източноевропейските страни, ЕС е ориентирана към асоциирането им, докато обратно - Източноевропейските страни и по-специално България, имат очаквания за подобряване на социално-икономическото състояние на земеделските производители в резултат от субсидирането и отварянето на Общия Европейски пазар за българския експорт. Оценката е, че средствата които България ще получи от ЕС са повече от средствата, които тя внася в общите фондове.

IV. Научни трудове и студии

- 13. Кънева, Кр. (2015). Сравнителен анализ на реструктурирането на земеделските стопанства в избрани страни на ЕС, стр. 41-45; Институционална среда за развитие на земеделските стопанства през периода 2014-2020 г., стр. 45-55 - В: Тенденции в реструктурирането на земеделските стопанства. Научни трудове, С., ИАИ, 2015, 56 стр.**

Прави се анализ на резултатите от реструктурирането в земеделските стопанства в България, Унгария, Чехия и бившата Източна Германия. Установява се, че броят на земеделските стопанства намалява във всички страни, като все по-голям дял от ИЗП преминава в стопанства с размер над 1000 дка, а най-едрите стопанства в тази група са в България. Съществено е намалението на работната сила, особено в Източна Германия и Чехия, където заетите са по-малко от една пета, в сравнение с периода преди реформата. Намалението в България и Унгария е почти наполовина. Броят на производствените кооперации намалява, но те продължават да функционират във всички страни. В най-голяма степен са съхранени в Източна Германия, на следващо място са България, Чехия и Унгария.

Разгледана е институционалната среда за развитие на земеделските стопанства в условията на ОСП 2014-2020, като акцентът е върху новите схеми за подпомагане. Направени са разчети за тарифните ставки при различни варианти на прилагане на схемите.

- 14. Кънева, Кр. (2011). Характеристика на земеделските стопанства. Сценарии за равнището на конкурентоспособност на земеделските стопанства под влияние на директните плащания, стр. 11-12, стр. 50-54 - В: Оценка на конкурентоспособността на българските ферми. Научни трудове, ИАИ, 58 стр.**

Анализира се влиянието на директните плащания при ОСП 2007-2013 върху конкурентоспособността на земеделските стопанства по направление на специализация. Дискутират се промените в равнището на нетния доход, рентата, цената на земята, концентрацията и специализацията на производството. Констатира се, че директните плащания се акумулират от малък брой едри зърнопроизводители. Две трети от земеделските стопанства не са бенефициенти нито на директните плащания, нито на мерките по ПРСР. В резултат, предназначението на директните плащания - да подпомогнат доходите на дребните производители, не се постига. От друга страна, производителите, които не са бенефициенти на директните плащания притежават малък дял от ИЗП, използвайки значителна част от нея за производство на продукти за собствена консумация. Макар да има значение за задоволяването с хранителни продукти на част

от населението, това производство не е решаващо от национална гледна точка. Поради това, следва да се намери баланс, като подкрепата се диференцира и се постави таван за максималния размер на директните плащания.

- 15. Кънева, Кр. (2010). Анализ на икономическата ефективност на земеделските стопанства по юридически статут и производствена специализация, стр. 34-46 - В: Конкуентоспособност на земеделските стопанства. Научни трудове, ИАИ, 50 стр.**

От направеното изследване за икономическата ефективност на земеделските стопанства и ефекта върху тях от въвеждането на директните плащания се правят следните изводи: специализираните стопанства на физическите лица (полски, трайни, зеленчукови и преживни) показват по-добри икономически резултати в сравнение със стопанствата на юридическите лица. Изключение правят стопанствата на физически лица с непрехивни животни, които макар да реализират значителна БП/ха имат ниска производителност на труда и съществени разходи за междинно потребление, поради което работят на загуба; стопанствата с полски култури имат ниска доходност от ха, но големият дял на директните плащания, които получават допринася за задоволителното им икономическо състояние; въвеждането на директните плащания на 1-ца площ е силен стимул за разширяване на използваната земя в стопанствата с преживни животни на физическите лица и предпоставка за добри икономически резултати; трайните насаждения и зеленчуците, въпреки символичните субсидии, имат най-висока доходност от ха, докато стопанствата с непрехивни животни изпитват сериозни затруднения и са изправени пред предизвикателството да преживяват; ОСП прилага еднакви механизми, но няма еднакъв ефект върху земеделието в различните страни. Директните плащания, макар да нарастват прогресивно до 2016 г. са значително по-малко в сравнение със страните от ЕС-15, което поставя българските производители в неравностойно положение и с по-ниска конкурентоспособност; директните плащания осигуряват на производителите лесен достъп до средства, но механизмът за разпределение трябва да се диференцира така, че стопанствата от различните под-отрасли да получават равностойна подкрепа на доходите си. Субсидирането предимно на стопанствата с полски култури води до преориентиране от интензивно към екстензивно производство и монокултурна производствената структура в земеделието; значителна е подкрепата за земеделието по ПРСР, която осигурява по-целенасочено разпределение на средствата. Налице е проблем със степента за тяхната усвояемост, породен както от значително по-трудната подготовка за кандидатстване в сравнение с директните плащания, така и от липсата на средства за съфинансиране.

- 16. Кънева, Кр. (2009). Инвестиционно поведение на земеделските производители в условията на ОСП, стр.110-149 - В: Инвестиционно поведение на земеделските стопанства при различни сценарии на политики на развитие. Научни трудове, ИАИ, С., 191 стр.**

Анализира се равнището на направените инвестиционни вложения до 2007 г. и намеренията на анкетирания производители за периода 2008 – 2013 г., когато в страната ще се прилага ОСП на ЕС. На второ място се правят разчети в каква степен субсидирането чрез мерките на ОСП могат да повлияят за реализиране на инвестиционните намерения на производителите.

- 17. Кънева, Кр. (2009). Сравнителен анализ на доходността на земеделските стопанства, стр. 45-49 - В: Първоначална оценка на влиянието на ОСП на ЕС върху развитието на животновъдните стопанства. *Научни трудове, ИАИ, С.*, 53 стр.**

Прави се сравнителен анализ на доходността и факторите които я обуславят в земеделските стопанства с различно производствено направление. Установява се, че ЗПК имат относително по-ниска доходност, поради екстензивно използване на земята, главно за производство на зърнено-житни култури. В резултат на това субсидиите заемат значително по-висок дял в нетния доход на кооперациите, отколкото в стопанствата на физическите лица. Кооперациите с винени лозя имат стабилни финансови резултати, превишаващи тези на физическите лица, докато кооперациите с овощни насаждения имат многократно по-нисък нетен доход. Млечното говедовъдство и в двете групи е със слаби икономически резултати, докато стопанствата със свине и птици имат по-висок доход, при най-ниско равнище на субсидиите.

- 18. Кънева, Кр. (2007). Модели, подходи и сценарии за оценка на влиянието на ОСП върху земеделските стопанства, стр. 3-5; Сравнителен анализ на икономическите резултати в земеделските стопанства с различно производствено направление и статут, стр. 35-37; Влияние на директните плащания върху възпроизводството на земеделските стопанства, стр. 37-45 - В: Очаквано влияние на ОСП на ЕС върху развитието на земеделските стопанства. *Научни трудове, ИАИ*, 60 стр.**

Анализира се икономическото състояние на земеделските стопанства по юридически статут и производствена специализация. Представена е методиката да оценка на очакваното влияние на ОСП 2007-2013 върху земеделските стопанства, като се акцентира на изменението на нетния доход и възможностите за възпроизводство на земеделските стопанства. Изследва се очакваното влияние на ОСП върху полупазарните стопанства при два сценария: заплащане на субсидия от 1000 евро на стопанство и заплащане на 1-ца площ за стопанствата с размер над 10 дка, в съответствие с общото условие на СЕПП. Направен е аргументиран извод, че заплащането от 1000 евро би подобрило значително доходността на животновъдните стопанства, докато при заплащането на 1-ца площ ще се облагодетелстват предимно стопанствата с полски култури и смесени растениевъдно-животновъдни кооперации. Предлага се за полупазарните стопанства да отпадне изискването за минимален размер за кандидатстване 10 дка.

- 19. Кънева, Кр., М. Анастасова (2007). Определяне на общ измерител за кредитоспособността на земеделските стопанства, стр.46-55 - В: Микрофинансова система в селските райони - състояние и перспективи за развитие. *Научни трудове, ИАИ, С.*, 64 стр.**

Предложени са два метода за измерване на кредитоспособността на земеделските стопанства, чрез общ измерител. Първият се основава на използването на метода на главните компоненти и следните показатели: нетен оборотен капитал, обща ликвидност, бърза ликвидност, незабавна ликвидност, абсолютна ликвидност, структура на капитала, финансова автономност и задлъжнялост. Заедно с този метод се прилага и метода на индивидуалните и груповите претеглени коефициенти. Резултатите от приложените методи са твърде близки помежду си и дават основание да се направи изво-

да, че изчисляването на общ измерител дава по-ясна и достоверна картина за състоянието на земеделските стопанства от гледна точка на тяхната кредитоспособност в сравнение с традиционните методи.

- 20. Кънева, Кр. (2006). Състояние на земеделските стопанства на физически и юридически лица, стр. 10-13; Кънева, Кр., Ив. Боевски, Сравнителен анализ на организационно-производствените структури в България и избрани страни-членки на ЕС, стр. 20-24; Перспективи за устойчиво развитие на кооперативните форми на сдружаване, стр. 43-45 - В: Състояние и перспективи за развитие на организационно-стопанските структури. *Научни трудове, ИАИ, 56 стр.***

Анализира се организационното и финансово състояние на земеделските стопанства по юридически статут и специализация. Разглеждат се различните подходи за реструктуриране на земеделските стопанства в Унгария, Чехия и бившата Източна-Германия и се прави сравнение на резултатите от структурната реформа в България. Въз основа на положителните практики от другите страни се правят препоръки за подобряване на институционалната среда за земеделските стопанства в България. Очертават се възможностите за усъвършенстване на механизмите на функциониране на производствените кооперации и изграждането на кредитни и маркетингови кооперативи, кооперативи за производствено обслужване (механизирани услуги, напояване, снабдяване с торове и препарати), кооперативи за селски и аграрен туризъм и пр.

- 21. Атанасова, М., Кр. Кънева (2005). Същност и дефиниция на селски и аграрен туризъм, стр. 7-13 - В: Развитие на селския и аграрен туризъм в България. *Научни трудове, ИАИ, 56 с.***

Разработени са въпросите за същността на селския и аграрен туризъм, които са дефинирани по следния начин: Селски туризъм е краткосрочно или продължително пребиваване в селски район с цел активен или пасивен отдих в настанителна база, която не принадлежи задължително на селски стопанин. Пребиваването е свързано с опознаване на автентични архитектурни, битови, природни, културни исторически и архитектурни забележителности. Аграрният или фермерски туризъм е пребиваване в селски регион с цел отдих и опознаване или практикуване на отделни мероприятия от дейността на земеделското стопанство, с което предлаганата туристическа услуга е тясно свързана. Посочени са мотивите за избора на съответната услуга.

- 22. Кънева, Кр. (2005). Видове организационни структури в новата институционална среда, стр. 13-19; Състояние и резултати от функционирането на производствените кооперации, стр. 41-48 - В: Развитие на организационно-стопанските структури в земеделието. *Научни трудове, ИАИ, С., 60 стр.***

Разглеждат се факторите, които влияят на институционалната среда – политически, икономически, социални и пр. Характеризират се перспективните съществуващи и нови организационни форми в земеделието – фамилни стопанства, кооперации, граждански дружества, ООД. Правят се препоръки за създаване на законодателната рамка за тяхното функциониране в страната. Анализират се земеделските производствени кооперации чрез адаптирани критерии, основани на Новата институционална икономика. От теоретична гледна точка се разкриват иманентно присъщите противо-

речия в земеделските кооперации, породени от наличието на различни групови интереси на членовете и работещите в тях. Теоретичните постановки се подкрепят чрез данни от емпирично изследване. Обобщават се причините, поради които кооперациите продължават да функционират: преобладаващо възрастни и неработещи в кооперацията членове, които предоставят земята си за обработка; липса на финансови възможности и умения за предприемачество и стартиране на самостоятелен бизнес, висока безработица в останалите сектори на икономиката. Възможността за намаляване на възнагражденията и рентата в зависимост от крайните резултати правят кооперациите устойчиви, което се потвърждава от функционирането на значителен брой новорегистрирани кооперации.

23. Кънева Кр. (2004). Интегрални показатели за определяне на ефективността на производствените единици, стр. 35-41 - В: Ефективност на стопанските организации в земеделието. *Научни трудове, ИАИ, С.*, 64 стр.

На базата на данни от анкетно проучване е измерена общата техническа ефективност, ефективността от мащаба, алокативната и общата икономическа ефективност при различни варианти на независимите променливи (земя, труд, разходи за междинно потребление и амортизации). Ефективността е определена за кооперациите и фамилените стопанства, разпределени в пет групи: растениевъдни, смесени растениевъдни, животновъдни, смесени животновъдни и смесени растениевъдно-животновъдни. Резултатите показват, че кооперациите имат по-ниска техническа, алокативна и икономическа ефективност, както и по-ниска ефективност от мащаба в сравнение с фамилените стопанства. Изключение правят само смесените растениевъдни кооперации, които отглеждат трайни насаждения и зеленчуци и постигат по-добро съотношение между цените и размера на използваните ресурси. Животновъдните фамилни стопанства имат по-висока ефективност спрямо растениевъдните фамилни стопанства в резултат от поинтензивното използване на земята и работната сила.

24. Кънева, Кр. (2003). Модел за преразпределение на производствените фактори, стр. 5-8; Интегрални показатели за определяне на ефективността на производствените единици, стр. 13-17 - В: Методически подход, модели и методи за оценка на ефективността на земеделските стопанства. *Научни трудове, ИАИ*, 41 стр.

Адаптиран е теоретичен модел за преразпределението на основните производствени фактори в земеделието (земята и труда) между държавния и частния сектор в земеделието в процеса на аграрната реформа. Формулирани са хипотезите, че частният сектор прие своевременно част от освободената от държавния сектор работна сила както от земеделието, така и от други сектори на икономиката, докато част от земята беше изоставена и се превърна в необработваема. Представени са линейният модел „Анализ с обхват на данни” и производствена функция, които се използват за определяне на ефективността на земеделските стопанства. Описан е Малкмуист индекса, чрез който се определя общата продуктивност на производствените фактори.

28. Кънева, Кр., Тр. Дарджонов, М. Михайлов (1997). Земеделската кооперация - опора на частния стопанин, Фондация “Hans Seidel”, София, 47 стр.

Разглежда се същността на земеделската кооперация като икономическа организация и основните характеристики на отделните видове кооперации – кредитни, мар-

кетингови, обслужващи, потребителни, застрахователни, производствени. Правят се препоръки за усъвършенстване на производствените кооперации или за преобразуването им в други организационни форми. Препоръките за подобряване на функционирането на производствените кооперации се отнасят до отчитане на индивидуалния принос на работещите, използване на акордната и арендната система във взаимоотношенията с работещите и членовете на кооперацията, запазване на договорната система за изкупуване и реализация на животните от личните стопанства на населението. Препоръчва се създаването на обслужващи земеделски кооперации за заготовка, пластмент и преработка. В тях следва да се включат приватизираните предприятия от хранително-вкусовата промишленост, които да се превърнат в кооперативни предприятия. Подчертава се, че без формирането на кооперативен сектор с участието на преработвателната индустрия, няма да се създадат предпоставки за лоялно партньорство и за нарастване на маркетинговата сила на земеделските производители.

- 29. Kaneva, Kr. (2010). Current Situation of Agriculture and Agricultural Holdings in Bulgaria, pp. 36-47; Implementing Single Area Payments Scheme (SAPS). Methodology for Evaluating the Impacts of the SAPS, pp. 61-70; Impacts of the Direct Payments to the net income of the Agriculture Holdings during the Basis Year 2007 and after 2016, pp. 78-90; The Impacts of the Reducing or Phasing out of the Direct Payments to the Basic Competitiveness Factors, pp.100-104 - In: Marinov, K. (Ed.): The effects of phasing out the single payment and single area payment (the case of Bulgaria), *Institute of Economic Policy, Sofia, 141 pp.***

В изследването са разработени три сценария за влиянието на директните плащания върху нетния доход на земеделските стопанства. Първо се определя равнището на нарастване на нетния доход спрямо базисната 2007 г., след което се допуска намаляване с 50% или премахване на директните плащания след 2016 г. Анализирани са очакваните промени в стопанствата по направление на специализация в резултат от премахването на субсидиите. Стопанствата с полски култури ще бъдат засегнати в най-голяма степен, като доходите им значително ще намалее. Ще се ограничи търсенето на земя и отново ще нарастне делът на необработваемата площ. Цената на земята и рентата ще се понижат, ще се преустанови концентрацията на производството. Производствените кооперации ще бъдат особено засегнати, поради големия си размер и включването на повече земи с ниско плодородие. При стопанствата със зеленчуци няма да настъпят съществени промени, но те ще запазят дребния си размер и няма да поемат земята, освободена от напускащите отрасли производители. Преобладаващо тези земи ще се използват за производство на полски култури. Цената и рентата на земята, подходяща за зеленчукопроизводство, която е най-висока, ще се понижи. Макар субсидиите да не са високи при трайните насаждения, премахването им ще се отрази негативно на и без това ниската доходност в сектора. По-неблагоприятно ще бъдат засегнати стопанствата с овощни насаждения, отколкото тези с лозя. В стопанствата с тревопасни животни ще намалее закупуването или наемането на земя, а стопанствата с млекопроизводство ще се ориентират към производство на месо. Малките стопанства ще запазят характера си на помощни стопанства, произвеждащи за лична консумация, като броят им ще намалява с намалението на делът на селското население. Премахването на субсидиите ще повлияе негативно на стопанствата със свине и птици, които притежават значителен размер

земя. Прави се извод, че стопанствата с размер под 10 дка са в неравностойно положение спрямо останалите стопанства поради това, че са изключени от схемата за директни плащания и от възможността да кандидатстват по ПРСР. Те трудно могат да наемат допълнително земя, тъй като в условията на ОСП рентните плащания растат. Премахването на субсидиите ще ограничи това негативно влияние, но за подобряване на жизнеспособността им са необходими специални схеми за подпомагане.

- 30. Trendafilov, R., Kr. Kaneva, M. Mihailov (1996). Post War Agrarian Reform in Bulgaria and Agrarian Policy in the Follow-up Period, pp. 1-26 - In: Trendafilov, R. (ed.) Economic Transformation and Land Use System in Bulgaria (Case study in Blagoevgrad Municipality), FAO, 72 pp.**

Анализира се поземлената собственост и структурата на земеделските стопанства в периода след Втората световна война до старта на аграрната реформа през 1989 г. Прави се оценка на процесите на специализация, концентрация и реструктуриране на земеделието в този период. Представя се законодателната рамка и се анализират резултатите от поземлената реформа и създаването на нови земеделски структури. Анализират се основните механизми за държавно регулиране и финансово подпомагане на земеделските производители в преходния период от планова към пазарна икономика.

- 31. Kaneva, Kr. (1997). The role of the land-lease system in the structural reform of Bulgarian agriculture, *LEI DLO, The Hague, The Netherlands*, 64 pp.**

Изследва се нормативната база и практиката в арендните отношения в Холандия, Дания и Англия. Избрани са страни с различни арендни системи, базирани на свободно договаряне (Англия) или силно регулирани от държавата (Холандия); базирани на предимно арендувана земя (Холандия) и с голям дял на собствената земя (Дания). Арендните отношения не са предмет на регулиране от ЕС, което дава възможност България да възприема добрите практики от съществуващите различни системи. На тази база са направени конкретни предложения относно законодателната рамка на арендата на земеделска земя в страната, като акцентът е на по-стриктното регулиране от държавата на арендните отношения. Това се налага поради високия дял на арендуваната земя в стопанствата. Препоръчва се диференцирането на съдебните органи, чрез създаването на специализирани звена към българските съдилища, които да се занимават с въпросите, свързани с поземлените ресурси.

V. Научни статии

- 32. Кънева, Кр. (2014). Предизвикателства пред земеделските стопанства: ОСП 2014-2020 – В: сп. “Икономика и управление на селското стопанство”, кн. 3,**

Разглеждат се новите схеми за директни плащания по ОСП 2014-2020. На базата на нормативните документи са направени предвиждания и разчети за тарифните ставки на дка при различни сценарии. Обоснован е размерът на стопанствата в дка, над който производителите ще получават по-малко субсидия при прилагане на преразпределителните плащания, в сравнение с прилагане само на СЕПП. Определени са минималните размери на стопанствата над които субсидиите ще бъдат намалени или премахнати. Разработени са два варианта - без и със приспадане от субсидиите на разхо-

дите за труд и осигуровки. Направено е допускане за въздействието на Схемата за малки стопанства и очаквания брой на бенефициентите по нея.

Разглеждат се мерките на ПРСР, свързани с Тематичната подпрограма за развитие на малки земеделски стопанства и с околната среда, климата и биологичното производство. Анализирани са резултатите от сходните мерки през предходния програмен период и са направени предположения за очакваното въздействие на новите мерки.

Обобщаващият извод е, че пред земеделските производители стои предизвикателството да усвоят 2 млрд. лв. за зелени политики в новия програмен период, което изисква ускорена и целенасочена подготовка.

33. Кънева, Кр. (2009). Възможности за реализация на инвестиционните намерения на земеделските производители при Схемата за единно плащане на стопанство (СЕП) - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 2, стр. 27-37

Представени са резултатите от сценарий, разработен при политика на прилагане на Схемата за единно плащане на стопанство (СЕП), при който се допуска, че част от субсидиите от определения за страната финансов пакет за 2013 г. се изплащат на глава в животновъдството, а останалата част се разпределя на 1-ца площ. Установява се, че стопанствата с преживни животни и смесените животновъдни стопанства ще получават значително по-висок дял от субсидиите. В райони като изследваните, където размерът на прилежащата земя в животновъдните стопанства е сравнително голям и те получават субсидии и за необлагодетелствани райони, преминаването към СЕП с отделно заплащане на глава, може да доведе до свръх субсидиране, поради което тази схема трябва да се прилага след детайлно изследване на ефекта във всички региони.

34. Кънева, Кр. (2008). Инвестиционно поведение на земеделските производители при прилагане на Схемата за плащане на единица площ (СЕПП) - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 6, стр. 16-31.

Изследването се прави по данни от анкетно проучване в два сценария. Първият сценарий е базов, без субсидии по ОСП и дава представа в каква степен стопанствата могат да реализират инвестиционните си намерения с печалбата или със заемни средства. При втория сценарий се добавят очакваните субсидии съответно за 2008 г. и 2013 г. Субсидиите се определят в два варианта за директни плащания по Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) - със и без национални доплащания и вариант, при който се предвижда нарастване на печалбата с 20%, в резултат от посъпването на суровините и храните от земеделски произход. Резултатите от изследването са следните: При базовия сценарий без получаване на субсидия само стопанствата с трайни насаждения могат за обезпечат финансово инвестиционните си намерения, в останалите има недостиг на средства. При втория сценарий, още през 2008 г. всички групи стопанства с изключение на тези с преживни животни получават възможност да финансират планираните инвестиции. В стопанствата със зеленчукови култури това се дължи основно на средствата, които ще получат от преходната мярка „Млади фермери”. Стопанствата с преживни животни все още не могат да покрият средногодишните си инвестиционни потребности. Тенденцията е идентична, когато се получават национални доплащания и без тях, но в първия случай остават повече средства в производителите.

35. Кънева, Кр. (2007). Земеделските стопанства в Източно-европейските страни: предизвикателства и поуки от присъединяването към ЕС - В: Сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 1, стр. 9-17

В статията се прави сравнителен анализ на земеделските стопанства в България, Унгария, Чехия и Източна Германия. Установява се, че България и Унгария имат сходна организационна структура, със значителен брой дребни стопанства, докато в останалите две страни преобладават едрите формирания. Производствените кооперации имат най-голямо значение в България, докато в останалите страни продължава процеса на преобразуването им, предимно в ООД. Все по-широко разпространение получават партньорствата (Източна Германия) и АД (Чехия).

Изследват се двата основни фактора, предопределящи сравнително най-ниския икономически потенциал на стопанствата в България. Първият е ниската производителност на труда, породена от бавното реструктуриране на стопанствата и наличието на свръх заетост в отрасъла, а вторият - по-ниското равнище на инвестиране, кредитиране и пряка държавна подкрепа за земеделските стопанства, в резултат на което се забави реструктурирането и модернизацията им. Като последица може да се очаква по-слаба усвояемост на субсидиите и по-бавно нарастване на доходите, тъй като значителна част от средствата трябва да се "погълнат" за подобряване на организационно-икономическото състояние на стопанствата.

Очакванията са, че макар в по-неизгодни позиции, земеделските стопанства ще се повлияват от ОСП в същата посока, както и в новоприетите страни - зърнопроизводителите ще запазят или разширят дела си, говедовъдните стопанства, особено млечните ще намаляват и ще се реструктурират, а тези отглеждащи овце имат добри предпоставки за развитие. Перспективите пред свиневъдните стопанства ще се предопределят от възможността да устоят на конкурентния натиск на страните от ЕС.

36. Кънева, Кр. (2006). Влияние на директните плащания върху възпроизводството на земеделските стопанства - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", 2006, кн. 6, стр. 28-38.

Изследва се влиянието на директните плащания на 1-ца площ върху възможността за възпроизводство на земеделските стопанства. Изследването обхваща извадка от наблюдението на Системата за земеделска и счетоводна информация на МЗГ за 2003 г.

Изследването се прави по два сценария. При първия сценарий възможностите за възпроизводство се определят според равнището на нетния доход през базисния период (2003 г.) и след получаването на директните плащания (субсидиите) на 1-ца площ. За изчисляване на прага на простото възпроизводство се вземат общите разходи през 2003 г. При фамилните стопанства в разходите не е включено полагащото се заплащане на труда за собственика и членовете на семейството му, които работят в стопанството. За да се отчете този разход, от нетния доход се приспадат средства за заплащане на труда на семейната работна ръка, като решението се прави в три варианта: при заплащане равно на това за платената работна сила в семейните стопанства, при заплащане равно на средната работна заплата за земеделците и заплащане равно на това в кооперациите. Във втория сценарий прагът на простото възпроизводство се определя, като производствените разходи се оптимизират с помощта на модел на линейното програмиране (Анализ с обхват на данни). В резултат разходите намаляват спрямо първия сценарий, а нетният доход нараства преди и след добавянето на субсидиите.

Резултатите от изследването по първия сценарий показват, че през базисния период в добро икономическо състояние са фамилните стопанства и търговските дружества, отглеждащи полски култури, фамилните зеленчукопроизводителни стопанства, кооперациите с трайни насаждения и със смесено растениевъдно производство. Застрашени от фалит са стопанствата с преживни животни при всички юридически форми, както и кооперациите със зеленчукопроизводство. Кооперациите с полски култури, които отглеждат основно зърно и слънчоглед имат значително по-ниски доходи от фамилните стопанства и търговските дружества и съществува определен риск дори за простото им възпроизводство. Поради това, че те имат най-големи размери земя, очакваните директни плащания на 1-ца площ ще гарантират по-нататъшното им функциониране. Фамилните стопанства и търговските дружества с полски култури са печелившите от директните плащания, тъй като те ще им гарантират не само възпроизводството, но и възможност за нарастване на доходите, и респективно потребление. Такава е тенденцията и при смесените растениевъдни кооперации. Кооперациите с трайни насаждения ще укрепят доброто си финансово състояние, а производителите на зеленчуци ще запазят статуквото си, тъй като за тях субсидиите няма да имат особено значение. В най-неизгодно положение ще са животновъдните стопанства, особено с преживни животни, тъй като те нямат или имат малко земя и няма да получат съществени субсидии, а при съществуващата макро среда значителна част от тях работят на загуба.

Оптимизирането на разходите във втория сценарий би довело да значително повишаване на нетния доход във всички юридически форми (фамилни стопанства, кооперации и търговски дружества). Такава възможност почти не съществува при стопанствата с преживни животни, тъй като почти всички работят при минимален нетен доход или на загуба, а в извадката няма много по-добри, които да формират по-висок критерий. Смесените растениевъдни кооперации също нямат резерви за намаляване на разходите, но за разлика от стопанствата с преживни животни те работят ефективно, като няма съществени отклонения в степента на използване на ресурсите за изследваните стопанства.

37. Кънева, Кр. (2006). Същност и възможности за развитие на корпоративни форми в земеделието - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 5, стр. 20-25

Разглеждат се основните принципи на функциониране на корпоративните стопанства - партньорства, ООД, фермерски корпорации и АД. Партньорствата и ООД, които са характерна форма за земеделието на САЩ, получават все по-голямо разпространение в Европа, особено в бившите социалистически страни - Източна Германия, Чехия и Унгария. Това става предимно чрез трансформация или отделяне на части от бившите кооперативи, като целта е да се постигне концентрация на капитала, чрез изплащане на дяловете на многобройните членове и техните наследници. Предимството на партньорствата пред останалите форми е, че при създаването си имат по-малко формалности. Освен това фамилните партньорства са удобна форма за трансфер на имуществото между поколенията. Недостатъците могат да се търсят в неограничената отговорност за всички или част от партньорите по отношение на личното имущество. ООД са сред най-често използваната напоследък форма за организация на производството в земеделието. Предимствата са ограничената отговорност на членовете, възможност за равностойно участие в управлението и сравнително по-добри данъчни усло-

вия. Фермерските корпорации, които са разпространени основно в САЩ имат предимно фамилен характер и освен възможността за по-лесно уреждане на взаимоотношенията между членовете на семейството имат предимство и с това, че могат да концентрират повече капитал и да получават по-лесно кредити. Всички посочени форми и в определени случаи акционерните дружества (АД) са перспективни за нашата страна. Те трябва да получат адекватна законова регламентация, тъй като съществуващото законодателство не дава достатъчно ясна рамка за функционирането на ООД и АД в земеделието, а партньорствата и фермерските корпорации не са регламентирани.

38. Кънева, Кр. (2005). Критерии за оценка на резултатите от функционирането на производствените кооперации - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 1, стр. 3-11.

Приложени са четири критерия за оценка на жизнеспособността на производствените кооперации: Това са: продуктивност (productivity), ефективност (effectiveness), рационалност (efficiency) и стабилност (stability). В резултат от анализа се установява че: 1) Продуктивността, отразяваща равнището на използване на производствените фактори, е незадоволителна. Потвърждение за това е преразходът на средства спрямо получените приходи в селскостопанската дейност на кооперациите. 2) Ефективността се определя по това доколко личният интерес на всеки член е удовлетворен и го мотивира доброволно да остане в кооперацията. Изследването на фактори като възможност за получаване на рента, възможност за получаване на продукция в натура за използване в личното стопанство, сравнително висок дял от общия доход за разпределение между членовете, стагнацията в пазара на труда, трудният достъп до кредити и др. показват, че членовете на кооперацията, с техните умения, възраст и финансови възможности нямат по-изгодна алтернатива от кооперацията, т.е. че от гледна точка на удовлетворяване на личните им интереси, кооперацията е ефективна. 3) В земеделската кооперация е налице нерационален механизъм за коопериране, който създава нестабилност на поземления фонд и предпоставки за потенциално напрежение между членовете в резултат от неравнопоставеността им при ползването на услуги от кооперацията. Това я застрашава и дестабилизира, но тя е гъвкава структура, която може да оцелява в условия, в които други организационни форми не биха могли.

39. Кънева, Кр. (2003). Актуални въпроси на управлението и финансирането на аграрната наука - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 1, стр. 1-19.

На базата на чуждестранния опит и изследване на управлението на аграрната наука в страната се правят предложения за усъвършенстване, които се отнасят до:

- изясняване на *статута и мястото на експерименталните бази*, които в условията на пазарна икономика не могат да произвеждат и реализират онова количество продукция, каквото са имали до 1989 г. Очакванията са делът на собствените средства на научните звена да намалява, а не да нараства. Обемът на експерименталната дейност следва да се сведе до рационалния минимум, особено в направленията, които са свързани с големи разходи като лозарство, овощарство, говедовъдство и пр. Издръжката на тази дейност трябва да е от държавния бюджет, като се отчита, че част от тази продукция е реализируема, но често под производствената ѝ себестойност. Стоковото производство трябва да се запази при

продуктите, за които има пазар (напр. семепроизводство или зърно производство), но предварителните договори за продажба на семената чрез посредничеството на държавата (МЗГ), са наложителни;

- *осигуряване на държавна издръжка* за значителния по размер генофонд;
- *концентрация на научно-изследователската дейност*. Ако голямото разсрещаване е било свързано и оправдано с възможностите за осъществяване на стокова дейност и висок дял на собствените приходи, в новите условия на ограничени възможности за такава дейност, може да се търси окрупняване на научно-изследователските звена. Това обаче не трябва да става самоцелно, а добре обосновано.

доточаване е било свързано и оправдано с възможностите за осъществяване на стокова дейност и висок дял на собствените приходи, в новите условия на ограничени възможности за такава дейност, може да се търси окрупняване на научно-изследователските звена. Това обаче не трябва да става самоцелно, а добре обосновано.

• *рационализиране на съотношението между научните работници и обслужващия научната персонал*. В щатните разписания на институтите да бъде включен само научния персонал. Тъй като по презумпция стоково производство трябва да има там, където то е печелившо и може да осигурява самоиздръжката си, всички разходи по това производство трябва да са разчетени извън субсидията.

• финансирането и отчитането на дейността на институтите *да се съобрази с обема на стопанската дейност и дялът на собствените приходи*. Основни средства като земя, овощни насаждения и пр., които сега се водят задбалансово да бъдат включени в баланса на институтите, с което ще се добие по-реална представа за тези активи и ще се създаде възможност за по-добър контрол над тях.

• важно е да се реши въпроса със стимулирането в институтите. Логично е да се премахне ограничението за стимулиране в рамките на една брутна заплата в края на годината.

• необходимо е да се засили автономността на НЦАН, което означава по-голяма свобода при управление на финансовите средства и определяне на допълнителните възнаграждения на персонала. Целесъобразно да се премине към приватизация, но не с разпродажба на имуществото на външни лица, а по примера на Холандия, чрез прехвърляне на имуществото от държавата на НЦАН и преобразуването му в организация (холдинг), който осъществява неговото управление.

40. Кънева, Кр. (2001). Институционалните промени като движеща сила за структурните реформи на икономиките в преход - В: сп. "Икономическа мисъл", кн. 2, стр. 77-89

В статията се анализират двата алтернативни подхода за институционални промени в страните в преход - еволюционен и иновационен. Според първия подход институционалните промени са резултат на процеса на самоорганизация (самовъзпроизвеждане, самоидентификация, самоподдържане), в които вземат участие само икономическите фактори. Целта е да се минимизират транзакционните разходи, т.е. разходите за реализация на сделките (договорите), което води до увеличаване на печалбите на тези, които са иницирали промяната. Това обаче не винаги се осъществява в желаната посока, тъй като е налице историческа зависимост. В много случаи обществото е заключено в неефективни институции и преодоляването на такива ситуации, може да се извърши само с активната намеса на държавата.

Иновативният подход предполага участието на политици в институционалните промени, което неминуемо води до удовлетворяване на интересите на отделни индивиди и групи от хора за сметка на тези, които са привилегирани от предишните институции.

- 41. Кънева, Кр. (2001). Инвестиране и финансова осигуреност на земеделските производствени кооперации - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 3, стр. 25-31.**

Дискутира се инвестиционният процес и финансовата осигуреност на новорегистрирани производствени кооперации от три области - Варна, Монтана и Пловдив. Установява се, че инвестиционните дейности в производствените кооперации се подценяват по различни причини. Една от тях е недостигът на собствени средства, които се използват главно за оборотен капитал. Недоверието във взаимоотношенията между кооперациите и банките води до стагнация на финансовия пазар, а държавното подпомагане за инвестиции е незначително, в резултат на което стратегията на кооперациите е оцеляване. Кооперациите все още разчитат на сградите и машините, които са наследили от ТКЗС. Вложения за инвестиции правят предимно кооперациите от Варненски регион. Под една трета от всички кооперации са ползвали кредит за инвестиции, основно от Фонд „Земеделие“, половината имат достъп до стокови и парични безлихвени кредити от преработвателните предприятия. Част от кооперациите заемат средства от техните членове. Изводът е, че земеделските кооперации се нуждаят от значителни инвестиции. Те трябва да бъдат осигурени с подкрепата на държавата, но кооперациите трябва да подобрят ефективността на използване на производствените фактори и да осигуряват повече средства за техните инвестиционни фондове.

- 42. Кънева, Кр. (2001). Ефективност на производствените структури в земеделието - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 4, стр. 31-39**

На базата на данни от анкетно проучване се изследва техническата ефективност на производствените кооперации и фамилените стопанства в три области на страната - Варна, Монтана и Пловдив. Прилага се методът на линейното програмиране „Анализ с обхват на данни“, при който ефективността на стопанствата се определя спрямо виртуален производител, конструиран от най-добрите стопанства в извадката. Резултатите показват, че като цяло кооперациите и фамилените стопанства имат ниска ефективност. Най-ефективни са фамилените растениевъдни стопанства. ЗПК отглеждащи млечни крави достигат по-висока ефективност от фамилените стопанства. Смесените растениевъдно-животновъдни стопанства (без млечни крави) за двете групи заемат средна позиция.

- 43. Кънева, Кр. (2001). Актуални проблеми на структурната реформа в земеделието - В: Сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 5, стр. 3-16**

Предложени са четири основни направления за изследване на структурната реформа в земеделието: институционалната база (законодателната рамка); пазарът на земя и аренда; организационната структура и ефективността на функциониране на новите производствени форми и ролята на професионалните и административни органи за провеждането на аграрната политика. Направен е критичен преглед на законодателната рамка и са предложени законодателни промени, чрез които да се гарантира устойчивостта на ЗПК. Предлага се по-строга законодателно регламентиране на арендните отношения, предвид приетия либерален Закон за арендата. Изразява се становище, че закупуването на земя от чужденци не е решение на проблема за инвестициите в

земеделието. При традиционните земеделски стопанства арендаторите, а не собствениците на земя правят инвестиции, поради това в редица страни е позволено арендуването, но не закупуването на земя от чужденци. На базата на анкетни данни е направена класификация на земеделските стопанства според Стандартната брутна печалба и е предложена методика за използването ѝ при дефинирането на земеделското стопанство. Изследвана е доходността на земеделските стопанства, при което се установява по-висока норма на рентабилност при частните стопанства в сравнение с производствените кооперации, в резултат на по-интензивното използване на земята. Очертана е ролята на браншовите организации в провеждането на аграрната политика на държавата.

- 44. Кънева, Кр. (2000). Модел за изследване на земеделските производствени кооперации - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 3, стр. 16-21.**

В изследването се анализират различните групи интереси в ЗПК въз основа на графичния модел на Работническо-мениджърската фирма и институционалната теория за опортюнистичното поведение на работниците. Доказва се, че интересите на членовете-работници, на наетите работници, на неработещите членове и на мениджърите стоят в различни плоскости и са противоречиви, поради което е невъзможно да се съчетаят, а по-скоро само да се изгладят. Поради двойствената роля на работещите членове (работници и участващи в управлението) стремежът им не е към максимизиране на индивидуалния доход, каквато е теоретичната постановка, а към максимизиране на работните места, в резултат на което броят на заетите е висок, дори е налице свръх заетост, а доходите са под максималното равнище. Работната заплата е под средната маржинална заплата за страната, но заедно с поземлената рента и натуралното възнаграждение, може да превишава средното заплащане на труда. Групата на наетите работници, които не членуват в кооперациите е нищожна, така че не може да оказва влияние върху стратегията им. Като правило тези работници получават по-ниска от средната маржинална заплата, но поради липса на алтернатива не напускат кооперацията. Мениджърите имат интерес да назначават повече наети работници, тъй като тогава намаляват патронажните плащания и расте печалбата за кооперацията. При намаляване на броя на членовете обаче, има опасност от дестабилизация на поземления фонд и имуществото на кооперацията, поради което се приемат по-голям брой членове. Неработещите членове имат интерес от по-ниски заплати за работещите, за да нараснат рентата и дивидентите, но тази група, макар и най-многобройна, няма достатъчно представителство при вземането на решенията за разпределение на доходите. Значителна част от членовете живеят в големите градове и не присъстват на Общите събрания. Управлението на кооперациите се осъществява основно от председателите, с участието на някои от живеещите на територията на населеното място членове. Въпреки това, поради липса на други възможности, отделните групи правят компромиси, което гарантира функционирането на кооперациите.

- 45. Кънева, Кр. (2000). Ролята на арендата и пазара на земята в земеделието на Германия в процеса на реструктуриране - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 4, стр. 72-75.**

Представена е законодателната рамка за арендуване и покупка на земя и състоянието на пазара в Германия. Въпреки че немското законодателство в тази

област е сред най-либералните, налице са редица ограничения, диференцирани според групите участници на пазара. Собственикът на земя е задължен за уведомява компетентните органи за сключен аренден договор, договорът над една година задължително е писмен, съдът има право да удължава арендния договор по искане на арендатора, Централната банка може да се намеси, ако размерът на рентата не съответства на продуктивността на земята, съществени промени в структурата на производството могат да стават само със съгласие на собственика или по решение на съда. Да закупуват земя имат право само инвеститори, живеещи на територията на бившата Източна Германия, като цените на земята, която се закупува от бивши собственици на одържавените земи се регулира от държавата и е на половината от равнището на пазарната цена. Регламентиран е редът за закупуване на одържавената земя - бивши собственици, безимотни, юридически лица, физически лица, които не са ползвали правото си на реституирана земя.

46. Кънева, Кр. (1998). Институционално и организационно реструктуриране на земеделието - теория и практика - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 7-8, стр. 3-9

Има два аспекта на реструктуриране в земеделието - институционално и организационно. Институционалното реструктуриране се свързва с промяната в законите, конституциите, правата на собственост, а организационното - с промяна на организациите, които са инструментът за изпълнение на социалните функции, предварително зададени от институционалните структури. От гледна точка на институционалната теория, основен критерий за ефективността на организациите е равнището на транзакционните разходи. Като цяло, те се отнасят до разходите по транзакцията (сделките) със ресурси, стоки и услуги. Транзакционните разходи възникват, когато производството се извършва по напълно децентрализиран начин, чрез договори между частни лица. Тъй като това е скъпо, собствениците на ресурси се коалират и създават йерархично структурирани организации. В тези организации обаче възникват различни групови интереси. За да се хармонизират е необходимо да се създаде система за стимулиране, мониторинг и контрол. Разходите за нейното създаване и поддържане също са транзакционни разходи.

Теоретичният анализ на организациите в областта на земеделието, направен от различни автори на основата на минимизиране на транзакционните разходи показва, че най-ефективни са фамилените стопанства, на следващо място са големите арендаторски стопанства на физически лица или ООД и накрая, производствените кооперации. Емпиричните данни показват, че редът е същият и при анализиране на производствените разходи, въпреки че се очаква икономии от мащаба при едрите организации. Резултатите са подобни и за земеделските организации в Унгария и Чехия. Анализът дава основание да се направи извода, че създаването на фамилените стопанства е правилна насока за реструктуриране на земеделските стопанства. Производствените кооперации следва да се ориентират към управление, по-близко да корпоративното, а при реорганизация на някои от кооперациите да се създават партньорства. Размерът на едромашабните арендаторски стопанства следва да се намали.

47. Кънева, Кр. (1996). Маркетинг-ориентираната организация в агробизнеса - отличителни черти, структурни и функционални аспекти - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 3, стр. 15-19

Анализирани са различията между производствено-ориентираната организация в условията на централизирана планова икономика и маркетингово-ориентираната организация в условията на пазарна икономика. Те се отнасят до начина на придобиване и ползване на информация за състоянието на пазара, подхода за разработване на производствената програма, начина на проучване и задоволяване на потребностите на отделните обществени групи и индивиди, възможностите за конкурентоспособност и приспособимост към реалните пазарни условия. Изтъква се по-голямата гъвкавост на маркетинг-ориентираните организации, но и рискът на който те са подложени. Акцентира се на основните задачи, които следва да бъдат решени при възприемането на маркетинговата концепция в агробизнеса. На първо място да се изгради маркетингова информационна система, което не е по силите на многобройните малки производители и се осъществява с помощта на държавата (напр. САПИ). Направено е заключението, че в условията на Общата организация на пазара в ЕС всички земеделски производители са въввлечени в изпълнението на общата маркетингова стратегия, включително тези които не са възприели маркетинговата концепция. В маркетинг-ориентираните организации се разработва на маркетингов план, насочен към количеството, качеството, цената и мястото на което ще се продаде продукцията.

- 48. Кънева, Кр. (1996). Гражданското дружество - алтернатива на производствената кооперация - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 4, стр. 17-21.**

Подчертава се значението на Гражданското дружество от фамилен тип, чиято цел е не само съвместна дейност, но преди всичко запазване на целостта, на общността на фамилната собственост и по-лесно уреждане на наследствените права. Основното предназначение на това сдружаване е възрастните фермери да запазват правото си на собственост върху земята и имуществото, като получават доходи за него под формата на рента и дивиденди. Техните наследници получават правото да ползват това имущество без да се осъществяват предварително сделки по продажба, дарение или завещание. Препоръчва се законодателно да се обогати и доразвие материята за Гражданското дружество, съобразно спецификата на земеделието, като се използва богатия опит на други страни, главно Франция.

- 49. Кънева, Кр. (1996). Перспективни форми за обслужване в селското стопанство - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 5, стр. 3-6**

Разглеждат се възможните форми за обслужване на земеделските стопанства в областта на изкупуването, преработката и търговията със земеделски продукти. Подчертава се, че най-удачна форма е кооперативната, допълвана от еднолични търговци и търговски дружества. Обосновава се в кои подотрасли на земеделието е подходящо използването им. Посочват се основните характеристики на специализираните форми за обслужване - преработвателни, снабдителни, пласментни, застрахователни, кредитни, за механизирани услуги и пр. Специално внимание е отделено на намерението за създаване на Земеделски камари, които съчетават функциите на обслужващи и същевременно ръководни органи за земеделските производители. Счита се, че не е целесъобразно създаването на Земеделски камари в

страната при изградени структури за съвети в земеделието, тъй като функциите им се припокриват.

50. Kaneva, Kr. (2015). Efficiency and Productivity of Bulgarian Farms - In: Bulgarian Journal of Agricultural Sciences /под печат/.

Изследва се техническата, алокативната и общата икономическа ефективност към 2011 г. Констатира се, че ЗПК с овце, млечни крави и зеленчуци използват по-ефективно земята и работната сила в сравнение със стопанствата на физическите лица, докато в кооперациите със свине и птици и тези с трайни насаждения ефективността е по-ниска. При полските култури ефективността е почти равна за двете групи стопанства. Наблюдава се известно подобряване на ефективността, в по-голяма степен при кооперациите в сравнение с предишен период. Изследването се основава на получената брутна продукция с включени субсидии, което обяснява подобряването на ефективността в спрямо период преди присъединяването на България към ЕС.

51. Кънева К., М. Анастасова (2009). Инвестиционни намерения на земеделските производители в условията на Схемата за единно плащане на площ - В: сп. „Икономика и управление на селското стопанство”, кн. 3, стр. 46-57

Целта на изследването е да се разкрият инвестиционните намерения на земеделските производители за периода 2008 - 2013 г. За нейното постигане са решени следните задачи: анализ на намеренията за инвестиционни вложения до 2013 г., анализ на възможностите за удовлетворяване на инвестиционните намерения без субсидии и след получаването на директни и други плащания по ОСП и ПРСР и анализ на вероятността за инвестиране след получаването на директните плащания.

Констатира се, че стойността на предвижданите инвестиции е сравнително ниска и недостатъчна за състоянието, в което се намира земеделието. Част от инвестиционните намерения не са съобразени с общото икономическо състояние на стопанствата. Въпреки това, стопанствата с преживни животни и зеленчукови култури ще срещат затруднения да реализират инвестиционните си намерения и след получаването на субсидии. Изследвана е вероятността за ползване на директните плащания за единица площ за инвестиции и е разкрита зависимостта ѝ от икономическия размер на земеделските стопанства. За целта са използвани средствата на логистичното статистическо моделиране. На основата на построените логистични модели са изготвени разчети относно очакваното ползване на директните плащания както за осигуряване на оборотни и основни производствени средства, така и за целите на дългосрочното инвестиране. Направени са изводи, засягащи бъдещето поведение на земеделските стопани от гледна точка на тяхната инвестиционна активност. По-благоприятната структура на стопанствата след получаване на директните плащания е основната причина за очакваната по-голяма степен на вероятност за инвестиране.

52. Кънева, Кр., Н. Котева, М. Младенова, В. Хаджиева, М. Рисина, М. Анастасова-Чопева, Хр. Башев (2008). Директните плащания и развитието на земеделските стопанства в България - В: сп. “Икономически изследвания”, кн.1, стр.166-209

Изследва се изключително актуален проблем за очакваните промени в състоянието и перспективите за развитие на земеделските стопанства под влияние на

Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС. С помощта на разработения методологичен подход и въз основа на анализ е очертано влиянието, което директните плащания ще имат върху икономическото състояние и устойчивостта на земеделските стопанства и доходите на селските домакинства. Проучването се извършва по типология на земеделските стопанства, с цел да се отчете различното въздействие и многостранен ефект от прилагането на ОСП. Очертани са също насоките за реструктуриране на земеделските стопанства в зависимост от тяхната специализация, размер и юридически статут. Направен е извод, че Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) ще подпомогне доходите на земеделските стопанства и селските домакинства от всички видове, но най-голям дял от субсидиите ще акумулират стопанствата с полски култури, поради най-големия размер на използваната земеделска земя в тях.

53. Кънева Кр., М. Анастасова (2007). Определяне на общ измерител за кредитоспособността на земеделските стопанства - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 2, стр. 39-45

Предложен е нов подход за измерване на кредитоспособността на земеделските стопанства, чрез единен показател. На базата на емпирични данни се изчислява кредитоспособността на стопанства, като те се класифицират в три групи - кредитоспособни, със задоволителна кредитоспособност и некредитоспособни.

54. Младенова М., Х. Башев, Кр. Кънева, Н. Котева, В. Хаджиева, М. Рисина, М. Анастасова, Д. Митова (2007). Състояние и перспективи за развитие на земеделските стопанства при прилагането на ОСП на ЕС в България - В: сп. „Икономика и управление на селското стопанство”, бр. 3, стр. 18-31

Прави се оценка на очакваното влияние на ОСП 2007-2013 върху равнището на производството, доходността и устойчивостта на земеделските стопанства по направление на специализация. В резултат на изследването се установява, че въвеждането на ОСП в българското земеделие ще има разнопосочно въздействие върху отделните типове земеделски стопанства:

- в най-изгодна позиция ще бъдат фамилните стопанства и кооперациите, които отглеждат полски култури, особено по-едрите стопански структури. При тях нетният доход ще нарасне значително;
- фамилните стопанства с трайни насаждения ще укрепят финансовото си състояние само частично при условие, че е осигурена необходимата издръжка на живот;
- при зеленчуковите стопанства директните плащания нямат особен принос за нарастване на нетния доход поради малкия размер на площите;
- в най-неизгодно положение ще бъдат животновъдните стопанства с преживни животни, тъй като голяма част от тях не разполагат със земя или имат съвсем малко и няма да получат съществени субсидии. Макроикономическата среда за тези стопанства е също неблагоприятна /високи цени на фуражи и услуги и ниски изкупни цени на животинските продукти/, което може да постави отрасъла пред сериозни предизвикателства.

Оценките показват, че с прилагането на ОСП ще настъпят положителни промени в доходите, инвестиционната активност, достъпа до обществените програми и на качеството на продукцията на сравнително големите стопанства. Ще се запазят и дори

ще се задълбочават разликите в технологичното равнище, ефективността и доходите на стопанствата с различна специализация и юридически статут.

55. Котева, Н., Кр. Кънева (2006). Конкурентноспособност на земеделските стопанства на прага на присъединяването ни към ЕС - В: сп. *“Икономика и управление на селското стопанство”*, бр. 5, стр. 31-36

Целта на изследването е да се направи оценка на конкурентноспособността на земеделските стопанства и да се очертаят перспективите им за развитие в условията на ОСП. Изследвани са:

- сумарната ефективност, включваща производствената и управленската ефективност. Въз основа на изследването се прави изводът, че при всички видове стопанства има резерви за повишаване на сумарната ефективност чрез увеличаване на продуктивността на използваните ресурси и намаляване на транзакционните разходи;

- устойчивостта, жизнеспособността и адаптацията към бизнес средата. Изследването показва, че най-устойчиви са едрите стопански структури;

- възможности за развитие на отделните организационни структури при променящата се институционална среда, свързани с приемането на страната в ЕС. Очакванията са, че прилагането на ОСП ще се отрази положително върху земеделските стопанства в посока на увеличаване и стабилизиране на доходите, подобряване на пазарната им ориентация и свобода на предприемачеството. Разгледани са фактори, които ще ограничат ръста на доходите на българските фермери. Посочени са потенциалните опасности пред земеделските стопанства при усвояване на директните плащания.

В заключение е направена оценка, че значителна част от земеделските стопанства са неконкурентоспособни и въпреки очакваното субсидиране от фондовете на ЕС ще продължат да се реструктурират, ще преустановят дейността си или ще се преобразуват в други организационни форми. Необходима е целенасочена аграрна политика и активна държавна подкрепа за тези стопански структури и секторите, които следва да се развиват.

56. Кънева, Кр., М. Младенова, Н. Котева, Хр. Башев, М. Рисина, В. Хаджиева, Д. Митова (2005). Ефективност, устойчивост и конкурентноспособност на земеделските стопанства - В: сп. *“Икономика и управление на селското стопанство”*, 2005, кн. 5, стр. 46-55

В изследването е разработен и приложен методически подход за оценка на ефективността, устойчивостта и конкурентноспособността на земеделските стопанства. Оценката на ефективността се основава на производствената ефективност, отразяваща продуктивността на производствените фактори и управленската ефективност, която отчита влиянието на транзакционните разходи. Ефективността от използването на основните производствени фактори е на ниско равнище - с вложените земя и труд би следвало да се получава повече продукция. Причините за това са дуалистичната структура на стопанствата, свръх заетостта и незадоволителната техническа осигуреност. Кооперациите имат най-добра осигуреност със земя и техника и най-малко работни единици на 1000 dка земя, но общата техническа ефективност, ефективността от капитала, общата факторна продуктивност и финансовите им резултати са по-слаби в сравнение с частните стопанства (физически и юридически лица), поради екстензивното производство, предимно на полски култури.

Устойчивостта се изследва чрез критерия “ефективни граници” на стопанството, които се дефинират с минимума на транзакционните разходи. Установява се, че най-устойчиви са едрите стопанства на физически и юридически лица, отглеждащи полски култури, а средните стопанства на физическите лица са най-малко устойчиви.

Въз основа на анализа за ефективността и устойчивостта на земеделските стопанства се определя тяхната конкурентоспособност. Предположенията са, че малките стопанства на физически лица в перспектива ще намаляват, но броят им ще се запази на сравнително високо равнище; голяма част от средните стопанства ще претърпят трансформация, особено тези за отглеждане на зеленчуци и плодове; едрите стопанства, отглеждащи полски култури са най-перспективни; значителна част от животновъдните (основно говедовъдни) стопанства на физическите лица ще преустановят дейността си, в резултат от повишаването на транзакционните разходи при очакваните институционални промени в областта на контрола на качеството; кооперациите ще продължават да съществуват на ръба на оцеляването, ако не се предприемат промени в механизма на коопериране и финансиране. Такива могат да бъдат: ограничаване на членството, промяна в механизма за разпределение на доходите, законодателна промяна, позволяваща закупуването на земя от кооперацията като юридическо лице и пр. Изпреварващото или изоставащо развитие на дадена организационна форма в значителна степен ще зависят от ОСП и промените в нея. Въздействие може да има и на национално ниво, съгласувано с ЕС и в рамките на разполагаемите бюджетни средства.

57. Атанасова, М., Кр. Кънева (2005). Същност и форми на селския и аграрен туризъм - В: сп. “Икономика и управление на селското стопанство”, 2005, кн. 3, стр. 46-54

В статията се разглеждат два основни проблема - за същността на селския и аграрен туризъм и за организационните форми в които се осъществяват туристическите услуги. Селският туризъм се дефинира като по-общо понятие от аграрния туризъм. Те се отнасят като общото към частното, т.е. аграрния туризъм е част от селския туризъм, при който задължително туристическата услуга се осъществява в земеделско стопанство.

Организацията на селския и аграрния туризъм се осъществява основно в две направления: посещение или екскурзионно пътуване в рамките на един ден и престой с цел отдых за повече от един ден. Организационните форми в които се предлагат туристическите услуги са: индивидуални фермери или предприемачи, които предлагат туристически услуги в своята ферма, хотел, къща за гости и пр; сдружаване и /или/ коопериране за осъществяване на маркетинг на туристическите услуги, което е сравнително нова форма за организация на туристическите услуги. В България са разпространени предимно индивидуални форми на селски или аграрен туризъм. Препоръчва се коопериране в областта на маркетинга на туристическите услуги на базата на изследвания чуждестранен опит.

58. Атанасова, М., Кр. Кънева, М. Анастасова, В. Мицов, Г. Станкова, Св. Бъчварова, Св. Маджарова (2005). Развитие на селския и аграрния туризъм в България - В: сп. „Икономика и управление на селското стопанство”, кн. 5, стр. 75-84

Въз основа теорията и практиката у нас и най-вече в страните с традиции в селския и аграрен туризъм се дефинират ключови понятия: селски туризъм; аграрен тури-

зъм; селски район за развитие на селски и аграрен туризъм; същност, форми и предлагани услуги при селски и аграрен туризъм.

Отличителна черта на селския и аграрен туризъм в България е предлагането на комплексен туристически продукт, при който доминиращо значение имат елементите на селския и аграрен туризъм, а допълващо – елементи от други видове туризъм. Формират се различия по райони в съотношението между земеделие, селски и аграрен туризъм и масов туризъм. На основа на проведено изследване за възможностите и нагласите на предприемачите и анализа на ресурсите в България се прогнозира разширяване на селския и аграрен туризъм с доминиращо развитие на селския, като много важна форма за диверсификация на дейностите в селските райони и осигуряване на заетост и доходи на част от населението.

59. Стойков, А., Кр. Кънева, В. Кацаров, St. Murray (2003). Интеграционни процеси в свиневъдството: теория и практика - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 4, стр.23-29

В статията са разгледани следните въпроси: същност и принципи на интеграцията в условията на пазарна икономика; опитът на страните с развита икономика в интеграционните процеси; състояние на интеграцията в България и направления на бъдещото ѝ развитие. Особено внимание се обръща на относително независимите верти-кално-интегрирани производствени системи, свързани от взаимен икономически ин-терес. Интеграционните връзки от комбиниран тип се наблюдават главно в процеса на месопреработването.

В България, след пълната интеграция в рамките на бившето СО „Свиневъдство“ до 80-те години на миналия век и последвалия разпад, почти не се наблюдават интеграционни процеси в този сектор на икономиката. На местно ниво е необходимо разширяването на хоризонталната интеграция чрез създаване на групи от производители, с цел хомогенизиране на производството с изравнено качество, което е основно изискване на преработвателните предприятия. Вертикална интеграция трябва да се създава на базата на партньорства между предприятия в хранителната промишленост и земеделски производители, запазващи независимостта си, но работещи в близки връзки по отношение на мениджмънта на продукцията и услугите. Подобряването на взаимовръзките следва да се осъществява чрез координация, с оглед постигане на общите цели на партньорите.

60. Кънева, Кр., Д. Николов (2001). Използване на предприсъединителните фондове на Европейския съюз за развитието на земеделието - В: сп. "Икономика и управление на селското стопанство", кн. 2, стр. 22-30.

Анализират се институционалната рамка и използването на средствата по двете най-значими за България програми - ФАР и САПАРД. Дадена е информация за функционирането и използването на Структурните фондове като важен източник за финансиране в ЕС. Готовността за прилагане на програма САПАРД е изследвана чрез проведена анкета сред браншови организации. Най-важните заключения са: голям интерес към Програмата, но като цяло възможностите ѝ за осигуряване финансови средства са ограничени; средствата са насочени предимно към едрите фермери, а преобладаващото мнозинство дребни производители са изключени от нея. Препоръките за подобряване прилагането на програма САПАРД са следните: масова рекламна кампания чрез медиите; провеждане на кръгли маси и семинари с информационна и дискуссион-

на цел; включване на неправителствени организации и независими експерти от Националния център за аграрни науки в цикъла на подбор, оценка, мониторинг и контрол на проектите; използване на ДФ „Земеделие” за гарантиране на финансовите схеми на Програмата; постигане на споразумение между правителството и банките за гаранции по кредитите; промени в условията на Програмата с цел обхващане на по-широк кръг средни и дребни производители; обучение на земеделските стопани относно екологията, качеството на продукцията, финансирането и кредитирането.

61. Михайлов, М., Кр. Кънева (1997). Същност и възможности за развитие на производствените кооперации - В: сп. *“Икономика и управление на селското стопанство”*, кн. 1, стр. 3-8.

Направен е критичен анализ на проблемите на земеделските производствени кооперации и предложения за подобряване на тяхното функциониране в няколко направления:

- в съществуващите рамки, чрез промяна на принципите на вътрешното им функциониране. Това може да се осъществи чрез персонификация на труда, като се отчита индивидуалния принос на всеки член и намаляване на централизацията на средствата в кооперацията.
- преобразуване на кооперациите в ООД, което ще даде възможност да се ограничи броя на членовете (съдружниците). Големият брой членове е основен недостатък на кооперациите.
- преобразуване на кооперациите във фамилни стопанства или граждански дружества. Те ще се формират и управляват от дееспособните собственици на земя и имущество, а останалите ще отдават или продават земята си на други физически или юридически лица.

62. Славова, Я., Р. Трендафилов, М. Ангелова, А. Симова, Н. Трифонов, Кр. Кънева, Н. Момчева, Св. Бъчварова, М. Михайлова (1998). Вътрешна и външна търговия със земеделски стоки в прясно и преработено състояние - В: сп. *“Икономика и управление на селското стопанство”*, кн. 1, стр. 33-38

Анализирани са състоянието и тенденциите при износа на различни стоки и групи продукти. Разгледани са различни пазарни възможности за износ на селскостопански стоки. Направен е извод, че България преминава към по-балансирана експортна структура по отношение на различните пазари. Посочени са някои проблеми, свързани с либерализацията на търговията със селскостопански стоки, които могат да доведат до отрицателни последици за българските производители. В основата е силната конкуренция на субсидирания внос.

Анализирани са промените във външотърговските организации и тяхното влияние върху обема на износа. Големите промени в структурата на тези организации - от концентрация до раздробяване - водят до спад в износа и нестабилност. В детайли е разгледано въздействието на децентрализацията, демонополизацията и деконцентрацията на търговските структури върху износа на зърнени култури, вино, мляко и млечни продукти, плодове и зеленчуци. Изтъкната е неговата позитивна роля за повишаване на конкурентоспособността на производството и стимулирането на производителите.

- 63. Кънева, Кр. (2009). Доходи и инвестиции в земеделските стопанства - В: сп. „Земеделие плюс”, бр. 7, стр. 35-37**

Дискутирани са очакванията за промяна на доходите и възможностите за инвестиране в земеделските стопанства преди присъединяването към ЕС, след прилагането на СЕПП и ПРСР и при преминаване към Схемата за единно плащане на стопанство. Подчертава се, че при едновременното и независимо прилагане на СЕПП и ПРСР може да се стигне до свръх субсидиране за някои площи, предимно в необлагодетелстваните райони. При преминаване към Схемата за единно плащане на стопанство значително ще нарасне дялът на средствата за животновъдните стопанства.

- 64. Кънева, Кр. (2007). Влияние на ОСП върху развитието на земеделските стопанства в новите страни-членки на ЕС - В: сп. “Земеделие плюс”, бр. 1, стр. 4-6**

Анализирани са резултатите от прилагането на ОСП в приетите в ЕС преди България Източно-европейски страни - Източна Германия, Чехия и Унгария. Дискутирани са някои от възникналите проблеми, напр. свръхфинансирането на някои стопанства чрез схемите по СЕПП и ПРСР. Прави се прогноза, че ще продължи процеса на разширяване на площите с полски култури, а ще намаляват животновъдните стопанства.

- 65. Кънева, Кр. (2005). Какво да очакваме при зърнените през новата 2005/2006 маркетингова година - В: сп. “Агроном”, юни, стр. 3-5**

Анализирани са производството, търговията, потреблението, запасите и цените на зърното на международния пазар и в България. Направена е прогноза за предстоящия маркетингов период, като е очертана благоприятна тенденция, поради увеличените възможности за нарастване на износа, при съществено ограничаване на вноса на зърно. Експортните цени са по-ниски спрямо световните, което гарантира конкурентоспособността на българското зърно в условията на свръхпроизводство във всички страни зърнопроизводители. Подчертана е необходимостта от повишаване на вътрешните изкупни цени чрез системата на интервениране, което да гарантира по-стабилно производство и респективно по-стабилен експорт.

- 66. Кънева, Кр. (2001, 2002). Арендата на земя е основен фактор за развитие на земеделието - В: сп. “Земеделие плюс”, 2001, кн. 12, стр. 7-10; 2002, кн.1, стр.11-12; 2002, кн.2, стр.11-12**

На базата на анкетни данни е анализирано състоянието на арендните отношения. Разгледани са различните форми на арендни плащания в страната - натура, кеш, % от реколтата, твърдо заплащане. Констатира се, че арендните отношения в страната са неразвити и съпътствани с редица проблеми. Прави се критичен анализ на либералната законодателна рамка и липсата на необходимите поднормативни актове, които да спомагат за по-прецизно уреждане на взаимоотношенията собственик - арендатор. Клаузата всички спорове да се решават от съда е скъпоструваща и принуждава собствениците да се отказват от рентата. Така те "освобождават" арендатора от едно от основните му задължения - изплащането на рента. Предлага се по-голяма намеса на държавата в регулирането на арендните отношения, вкл. на арендните ставки.

67. Кънева, Кр. (2001). Арендните отношения в периода на присъединяване към ЕС - В: сп. "Агроном", кн. 12, стр. 7-9

Представят основните характеристики на арендните стопанства и арендните отношения. Основните черти на традиционните арендни стопанства в Западно-европейските страни са: рационален размер, който осигурява устойчивост на стопанството; предимно трудови стопанства, които наемат не повече от 1-2 постоянно заети; рентата е фиксирана при договарянето, не е остатъчна величина; величината на рентата зависи от плодородието на почвите, а контролът за спазването на това условие се осъществява от държавни или браншови организации; състоянието на пазара и цената на земята са в основата при регулирането на арендните отношения и размера на рентата. Рентата е функция от цената на земята, но държавата осъществява протекции над земеделските производители, предоставяйки им възможност да закупват земи на привилегировани цени и да заплащат рента в определени референтни граници; повисоката производителност на арендните стопанства не винаги е предимство (води до монокултурно земеделие и обезлюдяване на селските райони); арендаторите се ползват със силна законодателна подкрепа, предотвратяваща неправомерно прекратяване на договорите; банковата система е основен фактор (партньор) за функционирането на земеделието; ролята на държавата е решаваща за развитието на арендните отношения. Засилването на държавната регулация чрез ДФЗ и известна промяна в отношението на банките са потвърждение на правотата на посочените характеристики на арендните отношения.

70. Кънева К., Хр. Башев, М. Младенова, Н. Котева, М. Рисина, В. Хаджиева, Д. Митова (2005). Перспективи за развитие на земеделските стопанства - В: сп. "Земеделие плюс", бр.1, стр.10-13

Представени са резултатите от изследване на ефективността и устойчивостта на земеделските стопанства. Прави се извод, че значителна част от стопанствата са неконкурентоспособни поради високите производствени и транзакционни разходи. Въпреки очакваното субсидиране от фондовете на ЕС те ще преустановят дейността си или ще се преобразуват в други организационни форми. Тяхното развитие зависи от мерките на ОСП и мерките на национално равнище.

VI. Доклади

75. Йовчевска, Пл., Хр. Башев, Д. Митова, Кр. Кънева, Ив. Боевски, Б. Иванов, Д. Тотева, Ан. Митов (2015). Състояние на агро-екоуправлението в България, стр. 109-134 – В: Andrzej Kowalski et al. (eds). Промени и перспективи на селските райони и селското стопанство в България, Полша и в други страни от ЕС, Авангард прима, София, ISBN 978-619-160-485-2

В изследването се идентифицира състоянието на агро- еко- управлението в България и се аргументират предложения за усъвършенстването му. Представени са резултати от проучвания сред основни участници в еко-управлението в българското земеделие - земеделски производители и техни организации, бизнесмени, жители на селски райони, групи по интереси, представители на местната власт, аграрната администрация и експерти. Приложението на агро-екологичните мерки стимулира агро-екологичното производство в България и допринася за привличането на млади хора в

земеделието. Намеренията на земеделските производители са да запазят, разширят или сертифицират еко-производството си през новия програмен период.

- 81. Kaneva, Kr. (2000). Reorganization of Agricultural Producer's Co-operatives in Bulgaria. Proceedings of the IVth working meeting of the KATO Research Project (Comparative Analysis of the Transition Process in the Agricultural Sector of Selected Central and Eastern European Countries), № 8, 41 pp., May 9-13, Plovdiv, Bulgaria**

На базата на анкетно проучване се анализира състоянието на новите производствени кооперации в три региона на страната - Пловдив, Варна и Монтана. Изследва се броят на членовете, размерът и собствеността върху използваната земя, пазарът на земя и аренда, заетостта, влиянието на пазара на труда, организационната структура, управлението, достъпът до кредити и инвестиционната дейност, доходите, налице свръх заетост, въпреки значителното намаление на работната сила. Поради високата цена на кредитите кооперациите правят ограничени вложения, като разчитат предимно на самофинансиране. Неразвитият пазар на земеделска земя, малкият размер на собствената земя и липсата на средства за стартиране на собствен бизнес гарантира на този етап стабилността на поземления фонд. Прави се заключение, че в средносрочен план кооперациите ще продължат да функционират, но част от тях, вероятно ще се разформират. В най-голяма степен това е валидно за област Пловдив, поради незадоволителните икономически резултати, породени от нерационалната производствена структура и ниската стоковост на продукцията.

- 82. Kaneva, Kr. (2000). Institutional Reform, Organizational Restructuring and Efficiency of Bulgarian Agriculture - In: Proceedings of the Concluding meeting of the KATO Research Project (Comparative Analysis of the Transition Process in the Agricultural Sector of Selected Central and Eastern European Countries), № 12, 43 pp., November 2-4, Berlin, Germany**

Изследва се развитието и функционирането на фамилните стопанства и производствените кооперации през периода на трансформация от планова към пазарна икономика. Прави се оценка на равнището на ефективност, като се установява, че двете групи ползват неефективно производствените ресурси. За това допринасят остарелите технологии, дребната поземлена собственост и ниската производителност на труда. Високите амортизационни разходи в кооперациите с млечни крави предопределят ниската и в известна степен подценена ефективност, докато ефективността при полските култури е надценена, заради ниските амортизационни разходи на остарялата техника. Смесените стопанства използват най-екстензивно производствените ресурси, поради което ефективността им е най-ниска.

- 84. Kaneva, Kr. (1999). Organizational Restructuring of Bulgarian Agriculture. Proceedings of the IIIrd working meeting of the KATO Research Project (Comparative Analysis of the Transition Process in the Agricultural Sector of Selected Central and Eastern European Countries), № 13, Partial project 3c, 19 pp., February 19-23, 1999 Prague, Czech**

Докладът е посветен на теоретичните основи, моделите и методите за провеждане на изследването за институционалните промени и структурната реформа в Българското земеделие. Представена е методологията на изследване и очакваните ре-

зультати в следните направления: теоретични основи на институционалната и структурна реформа в земеделието; оценка на политиката на преструктуриране в преходния период; анализ на аграрните структури в периода на социализма и началния етап на аграрната реформа (1989 г.); анализ на процеса на преструктуриране през преходния период; перспективи и предложения за бъдещото развитие на организационните форми. Формулирани са хипотези за очакваните резултати в различните направления на изследване.

- 95. Кънева, Кр., Д. Николов (2001). Проблеми и възможности за усвояване на средствата по Програма САПАРД. Доклад представен на Научен семинар на тема: Проблеми и възможности за интегриране на аграрния и горския бизнес в европейското икономическо пространство, сп. „Управление и устойчиво развитие” бр. 3-4, стр. 149-154**

Изследването има за цел да разкрие проблемите и възможностите за използване на предприемаческите фондове на ЕС в земеделието. В тази връзка се разглеждат необходимите организационни, административни и правни промени от гледна точка възможно най-пълното оползотворяване на средствата отпуснати по тези фондове. Проведени са две анкети сред институциите представляващи бъдещите ползватели на средства от САПАРД и сред финансови и нефинансови институции, участващи в съфинансирането на проекти. Правят се препоръки за създаване на арбитражна комисия за решаване на споровете при кандидатстване и изпълнение на проектите по САПАРД и развитие на земеделска кредитна система, което изисква приемането на закон за кредитните кооперации.

- 96. Кънева, Кр. (2000). Интеграционни връзки между стопанските субекти в земеделието - В: Аграрната политика на Република България – днес и утре. Сборник доклади от III-та Национална конференция на Аграрикономистите в България (ред. Р. Трендафилов), Горекс Прес, април, София, стр. 44-56**

Изследват се хоризонталните и вертикални интеграционни връзки в преходния период. Установява се, че в хода на аграрната реформа се наблюдава дезинтеграция на хоризонталните интеграционни връзки. Твърди се, че от преки, непосредствени, осъществяващи се в рамките на една селскостопанска организация на територията на дадено селище, след реформата те се осъществяват между значителен брой стопански единици, сред които доминираща е производствената кооперация. Посочва се, че производствените кооперации не се ориентират към затваряне на цикъла „земя – краен продукт” и не са субекти на вертикална интеграция. Техните предпочитания са за производство на продукти, които биха реализирали на свободния вътрешен и международен пазар – основно зърно и слънчоглед. Доказва се, че въпреки честата смяна на търговските партньори и несигурната пазарна обстановка, земеделските производители предпочитат свободната продажба пред договарянето. Подчертава се нежеланието на земеделските производители да се обединяват в браншови съюзи, поради липса на ползи или преимущества от това.